

УДК [94:304.4(438)] «2001/2005»

Любомир ХАХУЛА*кандидат історичних наук,**докторант Центру дослідження українсько-польських відносин**Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України**ORCID.org/0000-0002-9954-9962**l.khakhula@gmail.com**DOI: 10.33402/up.2019-12-101-113*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У 2001–2005 РОКАХ*

У статті розкрито основні засади та принципи польської культурної політики у період перебування при владі посткомуністичних урядів (2001–2005) у контексті діяльності створених Міністерством культури і національної спадщини Польщі інституцій культури – Інституту національної спадщини, Національного центру культури, Центру міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича». Особливу увагу звернено на організаційну та проектну діяльність інституцій, їх залежність від зміни політичних векторів, роль у популяризації польської історії і культури.

Сформовані наприкінці ХХ ст. консервативні принципи репрезентації польської національної спадщини, ґрунтовані на засадах традиції, ідентичності, пошуку і відтворення національних моделей, частково були трансформовані в період перебування при владі польських посткомуністичних урядів на чолі з партією Союзом демократичної лівиці у 2001–2005 роках. Повернення посткомуністів до влади для польських консерваторів і лібералів, які вважалися спадкоємцями опозиційного руху «Солідарність», стало часом формування засад «нової історичної політики», сформованої на широкому культурному переказі, популяризації польської культури та історії за кордоном. Діяльність в рамках Міністерства культури інституцій відповідальних за популяризацію польської культури за кордоном, зокрема через проведення заходів «Рік в Польщі», стипендійної програми для митців і перекладачів «Gaude Polonia», виставкову діяльність, ознаменувала зародження нових форм популяризації Польщі за кордоном. Приєднання Республіки Польща до Європейського союзу, інтеграція в загальноєвропейський культурний ринок відобразилася й на формуванні нового культурного продукту та спробах прилучитися до європейських фінансових програм, спрямованих на культуру. Протягою такій діяльності стала реалізація «нової історичної політики», особливо після виборів 2005 р. і приходу до влади консервативної партії «Право і Справедливість».

Ключові слова: Республіка Польща, культурна політика, інституція культури, Інститут національної спадщини, Національний центр культури, Центр міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича».

* Статтю підготовлено при фінансовій та організаційній підтримці Коледжу Європи в Натоліні (Варшава, РП) під час наукового стажування (вересень – жовтень 2019 р.) у рамках Нагороди ім. Івана Виговського.

Суспільно-політичний та культурний розвиток демократичної Польщі традиційно був зумовлений ідеологічними відмінностями в електоральному зрізі. Тривала присутність посткомуністичних еліт на політичній арені (президентство Александра Квасневського (Aleksander Kwasniewski) в 1995–2005 рр., урядування Лешека Міллера (Leszek Miller), Марека Белкі (Marek Belka) в 2001–2005 рр.) стала часом формування історично-культурних засад і практик польських консерваторів, що згодом отримали назву «нова історична політика». В своїх ідейно-організаційних формах згадана стратегія зародилася і в структурах Міністерства культури і національної спадщини, яке під такою назвою (до цього Міністерство культури і мистецтва) розпочало свою діяльність в листопаді 1999 р. після зміни назви, а, відповідно, й структури¹. Проте уже через неповних два роки, 20 жовтня 2001 р., відомству змінили назву на Міністерство культури, яке функціонувало до 31 жовтня 2005 року². Від 31 жовтня 2005 р. – знову стало Міністерством культури і національної спадщини³.

Сучасна українська історіографія не має узагальнень політичних та ідеологічних трансформацій, які відбувалися в структурах відомства культури у цей час, а це є важливим з огляду на процес формування польської історичної та культурної політики початку XXI ст., зокрема й щодо України. Тому метою представленої статті є аналіз особливостей польської культурної політики у 2001–2005 рр. в контексті діяльності міністерських інституцій культури – Інституту національної спадщини, Національного центру культури та Центру міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича». Джерельну базу роботи склали матеріали (статути, звіти, протоколи засідань, проектні матеріали) з Архіву актів нових у Варшаві, а також польських періодичних видань.

Незадовго до парламентських виборів 2001 р., міністр культури і національної спадщини Казімеж Міхал Уяздовський (Kazimierz Michał Ujazdowski) розпорядженням № 11 від 6 листопада 2000 р. утворив Інститут національної спадщини як державну інституцію культури із офісом у Варшаві (спочатку на вулиці Краківське передмістя 15/17, згодом – на Новогродзькій 44/7) та «засягом діяльності на території Речіпосполитої Польщі»⁴. До її статутних цілей було віднесено «збереження

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 października 1999 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. *Dziennik Ustaw*. 1999. Nr 91. Poz. 1014.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 października 2001 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. *Dziennik Ustaw*. 2001. Nr 122. Poz. 1329.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Ministerstwa Kultury. *Dziennik Ustaw*. 2005 Nr 220. Poz. 1885; Слід додати, що ініціативи зміни назви міністерства були зумовлені політично – вираз «національна спадщина» в назві міністерства з'являвся за консервативних урядів Єжи Бузека і Казімежа Марцінкевича, де міністрами відповідальними за культуру були консерватори Анджей Закшевський та Казімеж Міхал Уяздовський. «Національна спадщина» з назви міністерства зникла за урядування кабінету Лешека Міллера і міністра Анджея Целінського, представників партії Союз демократичної лівниці.

⁴ Archiwum Akt Nowych (dalej – AAN). Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn. 12. Kontrola Instytutu Dziedzictwa Narodowego przeprowa-

польського національної спадщини, ініціювання, підтримка і координація заходів і проектів з метою дослідження, поширення і розвитку польської культури, пошук позабюджетних засобів і використання їх для реалізації завдань Інституту»⁵. Фінансування Інститут отримував від Міністерства культури і національної спадщини РП у вигляді бюджетних дотацій та у формі угод на виконання робіт від урядових і самоврядних установ⁶.

Свою діяльність Інститут фактично розпочав у березні 2001 р., коли міністр К. Уяздовський на подання, призначеного 1 березня 2001 р. директора Інституту Томаша Мерти (Tomasz Merta), затвердив склад Програмної ради Інституту національної спадщини (яка, згідно зі Статутом, теж була керівним органом Інституту разом із директором) у кількості 15 осіб⁷. 9 березня 2001 р. призначено заступника директора Даріуша Гавіна (Dariusz Gawin), історика ідей, члена консервативного Варшавського клубу політичної критики⁸. До складу Програмної ради ввійшли відомі вчені, суспільно-політичні, культурні діячі, зокрема Ришард Качоровський (Ryszard Kaczorowski), Густав Голоубек (Gustaw Holoubek), Адольф Юзвенко (Adolf Juzwenko), Генрик Самсонович (Henryk Samsonowicz), Войцех Рошковський (Wojciech Roszkowski), Богдан Цивіньський (Bohdan Cywiński), Ришард Легутко (Ryszard Legutko) та ін. Головою ради обрали тодішнього директора Національного музею в Варшаві Фердинанда Рушчица (Ferdynand Ruszczyk).

У своїй організаційній структурі Інститут був невеликим – складався із шести співробітників, і ставив перед собою завдання «ініціювати, підтримувати і координувати дослідження, поширення і розвиток польської культури, й зокрема зберігати польську національну спадщину»⁹. Плани Інституту на 2001 рік засвідчують, що свою діяльність він не обмежував лише заходами з популяризації польської культури (створення інтернет-порталу польської культури, промоція видатних постатей польської культури, пожвавлення культурного життя серед локальних спільнот), але й проектами, які мали ширше суспільно-політичне значення, зокрема підтримка досліджень «традиції польського республіканізму і його впливу на польську політичну думку», видання путівника й лексикону по Варшавському

dzona przez przedstawicieli Ministerstwa Kultury w roku 2002 – protokół i załączniki. Tom 1. Ark. 64.

⁵ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn. 2. Podstawy prawne i organizacyjne działalności Instytutu Dziedzictwa Narodowego – statut, regulaminy organizacyjne. Ark. 5.

⁶ Ibid. Ark. 7.

⁷ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn. 1. Rada Programowa Instytutu Dziedzictwa Narodowego – akty nominacyjne członków Rady, regulamin Rady, protokoły posiedzeń, materiały na obrady, korespondencja. Ark. 8–23.

⁸ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn. 12. Kontrola Instytutu... Ark. 39.

⁹ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn. 1. Rada Programowa Instytutu Dziedzictwa Narodowego... Ark. 78.

гетто, збір польських усних свідчень про ХХ ст.¹⁰ На реалізацію проектів передбачався бюджет 1,5 млн злотих¹¹.

Уже в перші місяці діяльності Інституту національної спадщини його керівництво налагодило співпрацю з Королівським Замком Варшаві – Пам'ятником історії і національної культури (щодо спільної виставки «Bohaterowie Europy. Świadkowie wiary») та Фундацією осередку «Карта» (спільна діяльність щодо підготовки видання «Świadectwa XX wieku»)¹². У планах на 2002 р. було також видання багатомовної книги «Історія польської культури».

Однією із публікацій Інституту, що свідчила про його спрямованість його діяльності на формування польської історичної політики, було видання «Поляки–Євреї 1939–1945. Вибір джерел» («Polacy–Żydzi. 1939–1945. Wybór źródeł»), підготовлене разом із Радою охорони пам'яті боїв і мучеництва, й видане видавництвом Rytm¹³. Тримовне видання (польською, німецькою, англійською) містило 143 документи, які висвітлювали особливості відносин між поляками і євреями в роки Другої світової війни, головню через діяльність еміграційного уряду, Польської підпільної держави, Ради допомоги євреям «Жегота». Зокрема збірник містив «майже усі виступи уряду РП в екзилі на міжнародній арені, які інформували світ про Голокост і закликали до допомоги, офіційне становище Ради польських євреїв в Великій Британії в справі співпраці у 1939–1941 рр. польських громадян єврейської національності з совєцьким окупантом, звернення влади Польської підпільної держави (ставлення до Голокосту, заклики до солідарності і допомоги переслідуваним євреям, боротьби з грабежами»¹⁴. Вказана публікація стала знаковою з огляду на початок загальнопольської дискусії про вбивство поляками своїх сусідів-євреїв у селі Єдвабне в липні 1941 року.

У вересні 2001 р. в Польщі відбулися парламентські вибори, де більшість (41,04% голосів) отримала посткомуністична коаліція Союз демократичної лівиці–Союз праці. Сформований уряд очолив лідер Союзу демократичної лівиці Л. Міллер, а міністром відповідальним за культуру став представник цієї ж партії Анджей Целінський (Andrzej Celiński). У відомстві, яке змінило назву на Міністерство культури, почалися обговорення організаційних змін в існуючих інституціях культури. Наприкінці 2001 р. на засіданні Програмної ради Інституту

¹⁰ Ibid. Ark. 35, 37; AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn 4. Działalność Instytutu Dziedzictwa Narodowego w roku 2001 – sprawozdanie, notatki. Ark. 1–8.

¹¹ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn 3. Ark. 3.

¹² AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn 8. Współpraca Instytutu Dziedzictwa Narodowego z instytucjami krajowymi – umowy o współpracę. Ark. 1–11.

¹³ Polacy–Żydzi 1939–1945: wybór źródeł. Polen–Juden: Quellenauswahl / oprac. A. K. Kunert; przedm. W. Bartoszewski. Warszawa: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, 2001. 528 s.

¹⁴ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn 1. Rada Programowa Instytutu Dziedzictwa Narodowego... Ark. 50.

національної спадщини обговорювався проект об'єднання установи із Центром анімації культури, проте Рада його не схвалила¹⁵. А вже 7 травня 2002 р. міністр Анджеї Целінський (за два місяці до відставки) ліквідував Інститут.

Того ж дня міністр А. Целінський розпорядився утворити Національний центр культури (далі – НЦК), інституцію, що поєднала в собі діяльність Центру анімації культури, Інституту національної спадщини, Крайового осередку документації регіональних товариств культури в Цеханові. До головних завдань нової інституції культури міністр відніс: «Популяризація польської національної спадщини як частини спільної, європейської культурної спадщини; творення ідеї культури, як сфери і знаряддя суспільно-економічного розвитку а також громадянської освіти; ініціювання громадського культурного руху і активної участі локальних спільнот в культурному житті; пошук позабюджетних засобів з державних і закордонних фондів, в т. ч. Європейського Союзу і використання їх на реалізацію завдань Центру»¹⁶.

Вказане рішення викликало критику консервативних діячів, зокрема і К. Уяздовського, який переконував, що «в Польщі свідомість важливості минулого стала жертвою примітивного економізму», а поняття «національна спадщина» в назві міністерства «конституційно відповідало за шанування державної традиції»¹⁷. Переканання тодішнього міністра А. Целінського, що поняття «національна спадщина» носило негативні ідеологічні конотації викликало спротив й через припинення діяльності Інституту, який «незважаючи на свою коротку діяльність зумів вирізнитися прекрасними ініціативами»¹⁸.

НЦК отримала подібну до Інституту національної спадщини структуру з директором та Програмною радою як керівними органами¹⁹. Головою останньої обрано професора Анджея Роттермунда (Andrzej Rottermund), директора Королівського замку у Варшаві²⁰. Містилася установа на вулиці Краківське передмістя, 21/23.

У березні 2004 р. міністр культури Вальдемар Домбровський (Waldemar Dąbrowski; прийшов у відомство з посади директора Великого театру – Національної опери в Варшаві) видав нове розпорядження, яке змінювало статут НЦК, зокрема в частині цілей. Тепер вони звучали так: «Популяризація та захист польської культурної спадщини; ініціювання і координація стратегічних культурних програм; промоція культури як сфери і знаряддя суспільно-економічного розвитку, а також громадянської освіти; творення платформи для регіональної, міжрегіональної і

¹⁵ AAN. Zespół 2341. Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, 2000–2002. Sygn 1. Rada Programowa Instytutu Dziedzictwa Narodowego... Ark. 44.

¹⁶ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 8. Utworzenie Narodowego Centrum Kultury – zarządzenie Ministra Kultury, statut. Ark. 1–2.

¹⁷ Ujazdowski K. M., Kostro R. Odzyskać pamięć. *Polityka ambitna*. Warszawa: Ośrodek Myśli Politycznej, 2015. S. 222–223.

¹⁸ Ibid. S. 223.

¹⁹ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 8. Utworzenie Narodowego Centrum Kultury... Ark. 5–6.

²⁰ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 1. Rada Programowa Narodowego Centrum Kultury – regulamin Rady Programowej, wykaz członków Rady, plany spotkań, protokoły spotkań, materiały na obrady, korespondencja. 2003. Ark. 12.

міжнародної співпраці в сфері культури; забезпечення культурної інформації; заохочення активної участі громадян в культурному житті»²¹. Крім того, до завдань НЦК було віднесено реалізацію стипендійних програм (зокрема таких як «Młoda Polska», «Gaude Polonia» та ін.) для творців і спеціалістів у галузі культури з Польщі та інших країн.

Першим керівником НЦК призначено Аліну Мангуську (Alina Manguska), яка до цього очолювала Департамент промоції Міністерства закордонних справ. Відповідно до організаційної структури інституція мала шість відділів: Культурного аналізу та інформації, Культурної освіти і практик, Підтримки регіональних культурних ініціатив, Розвитку культури та закордонної співпраці, Адміністрації, Економічний²². 2003 р. структуру НЦК доповнила ще одна одиниця – Центр культурних засобів і стратегії розвитку культури в регіонах²³. Чергові зміни в структуру були внесені в квітні 2004 р., коли утворено відділи: Аналізу та інформації, Популяризації культури, Розвитку культури, Стипендійних програм і закордонної співпраці, Адміністративний, Економічний, Центр культурних засобів²⁴. До слова, Відділ стипендійних програм і закордонної співпраці очолила відома українстка Богуміла Бердиховська (Bogumiła Berdychowska), авторка наукових та публіцистичних текстів на тему українсько-польського примирення²⁵.

3 січня 2003 р. міністр культури В. Домбровський поінформував міністра закордонних справ Польщі Влодзімежа Цімошевича (Włodzimierz Cimoszewicz), посла РП в Києві Марека Зюлковського (Marek Ziolkowski) і міністра культури і мистецтв України Юрія Богуцького про проект нової стипендійної програми «Gaude Polonia»²⁶. Протягом лютого–березня за участю Богуміли Бердиховської²⁷ пройшов відбір кандидатів і призначено шість стипендій українським творцям (в таких галузях – література/переклад, мистецька кераміка, візуальне мистецтво,

²¹ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002 – 2005. Sygn 8. Utworzenie Narodowego Centrum Kultury... Ark. 17.

²² AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 8. Organizacja NCK – zarządzenia, regulaminy organizacyjne, wpis do rejestru instytucji kultury. Ark. 5.

²³ Ibid. Ark. 21.

²⁴ Ibid. 37.

²⁵ Бердиховська Б. Україна в житті Єжи Гедройця та на шпальтах паризької «Культури». *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»* / упоряд. Б. Бердиховська. Київ, 2005. С. 9–32; Berdychowska B. Wokół tego, co dzieli. Najnowsza historia polsko-ukraińska na łamach polskiej prasy. *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku* / pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki. Kraków, 2000. S. 198–205; Berdychowska B. Wołyń – wspólna refleksja nad przeszłością, czy samotne rozpamiętywanie o krzywdzie? *Biuletyn Ukrainoznawczy*. 2003. Nr 9. S. 98–103. Berdychowska B., Wujec H. Nie opuszczajmy rąk. *Rzeczpospolita*. 2002. Nr 156. 6–7 lipca.

²⁶ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie. Sygn 48. Udział w programie stypendialnym «Gaude Polonia» – notatki 2003. Ark. 1–3.

²⁷ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 2. Rada Programowa Narodowego Centrum Kultury – regulamin Rady Programowej, wykaz członków Rady, plany spotkań, protokoły spotkań, materiały na obrady, korespondencja. 2004–2005. Ark. 14.

музика/композиція), серед них двом перекладачкам зі Львова Наталії Сняданко і Маріанні Кіяновській. У подальші роки лауреатами програми були також представники Білорусі, Грузії, Молдови, Росії, Албанії; стипендії реалізовано в Варшаві, Кракові, Лодзі, Вроцлаві, Катовіцах та інших містах Польщі²⁸.

Згідно з задумом ініціаторів програми, «Gaude Polonia» покликана «будувати порозуміння і добрі контакти на ґрунті культурної співпраці між Польщею та її близькими сусідами»²⁹. Тому метою програми було приближення польської культури митцям та перекладачам польської літератури з країн Центрально-Східної Європи.

На початку 2005 р. у Міністерстві культури виникла Концепція об'єднання Національного центру культури з Центром міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича» (далі – ІАМ) в одну інституцію. Міністр культури В. Домбровський обумовлював необхідність так: «Однією з найважливіших причин об'єднання Національного центру культури та Інституту Адама Міцкевича є присутність Польщі в структурах Європейського Союзу і необхідність впровадження ефективних способів популяризації польської культури ... Організовані до цієї пори сезони і презентації польської культури за межами краю не відповідають новим викликам, що виходять із нашої європейської приналежності ... Новий Інститут імені Адама Міцкевича легше справиться з новими викликами аніж Національний центр культури і Інститут імені Адама Міцкевича окремо. Маючи інформацію про культуру в регіонах інституція допоможе в пошуках європейських дотацій і буде представляти найцікавіші події закордоном»³⁰. Станом на початок 2005 р. в Центрі міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича» працювало понад 50 осіб, а у НЦК близько 40, бюджет поєднаної інституції передбачався 20 млн злотих³¹. Інституції займалися подібною, але різноплановою діяльністю. Коли ІАМ популяризував польську культуру за кордоном, то НЦК займався анімацією локальної і регіональної культурної діяльності. За кулісами змін тривали політичні баталії, зокрема колишній міністр культури і національної спадщини К. Уяздовський, який в 2005 р. відповідав за культурно-історичну частину програми партії «Право і Справедливість», називав ідею об'єднання руйнівною³².

2 лютого 2005 р. у пресі опубліковано оголошення Міністра культури про намір утворити 3 травня 2005 р. Інститут ім. Адама Міцкевича як об'єднання Центру міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича» і Національного центру культури: «Метою об'єднання є, через покращення управління, раціоналізацію

²⁸ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 1. Rada Programowa Narodowego Centrum Kultury... Ark. 58; Narodowe Centrum Kultury. URL: <https://nck.pl/dotacje-i-stypendia/stypendia/programy/gaude-polonia/dokumenty> (дата звернення: 23.10.2019).

²⁹ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 1. Rada Programowa Narodowego Centrum Kultury... Ark. 32.

³⁰ Minister łączy Instytucje. *Gazeta Wyborcza*. 2005. Nr 27. 2 lutego.

³¹ Ibid.

³² Cieślak J. Nowy Instytut Adama Mickiewicza. *Rzeczpospolita*. 2005. Nr 27. 2 lutego; Mickiewicz mniej ważny. *Polityka*. 2005. Nr 6 (2490). 12 lutego.

зайнятості і видавання фінансових ресурсів з державного бюджету, утворення інституції культури, яка інформуючи і популяризуючи буде в обдуманий, ефективний і систематичний спосіб формувати позиції польської культури на європейському та світовому культурному просторі»³³. Незважаючи на протести і заклики призупинити об'єднання до виборів, що мали відбутися восени 2005 р. (відповідний лист до В. Домбровського скерували Владислав Бартошевський (Władysław Bartoszewski), Броніслав Геремек (Bronisław Geremek), Казімеж Уяздовський, називаючи рішення таким, що виникає із «тимчасових партійних і особистих інтересів»³⁴). Таке рішення розцінювали як бажанням роздати посади політикам лівиці, які відходили від влади³⁵. Натомість міністр В. Домбровський усі звинувачення відкидав і говорив про відкритий конкурс на майбутнього директора інституції³⁶.

Вказане питання обговорювалося на засіданні Програмної ради Національного центру культури 23 березня 2005 р., коли голова Ради А. Роттермунд зауважив, що ідея злиття інституцій виникала, серед іншого, із необхідності підвищити ефективність популяризації польської культури, так як НЦК мало добрий професійний рівень, а ІАМ інструмент. Натомість представниця Департаменту промоції Міністерства закордонних справ Агнешка Вельowejська (Agnieszka Wielowiejska) зазначила, що мова йде про ліквідацію інституції, яка добре функціонувала, а назву її змінюють на таку, яка «в громадській думці не має добрих нотувань»³⁷. На її переконання, в основі такого злиття лежали політичні справи, а дві інституції буде важко поєднати, бо вони займаються різними справами. За результатами засідання Рада надіслала міністрові культури В. Домбровському лист, в якому закликала залишити всі позитивні напрацювання НЦК, зокрема такі програми, як «Польські регіони в європейському культурному просторі», «Gaude Polonia», «Знаки часу», «Молода Польща», та не стирати слідів функціонування НЦК з майбутньої назви³⁸. Свою діяльність НЦК припинив 5 травня 2005 р., коли його повноваження перейняла новостворена інституція культури Інститут ім. Адама Міцкевича³⁹.

³³ Ogłoszenie Ministra Kultury. *Gazeta Wyborcza*. 2005. Nr 27. 2 lutego.

³⁴ Obrona Instytutu Mickiewicza. *Gazeta Wyborcza*. 2005. Nr 32. 8 lutego; List w obronie IAM. *Rzeczpospolita*. 2005. Nr 32. 8 lutego.

³⁵ Pawłowski R. Jaki będzie Instytut Mickiewicza. *Gazeta Wyborcza*. 2005. Nr 33. 9 lutego.

³⁶ Pawowski R. Jak znaleźć Zimmermana. *Gazeta Wyborcza*. 2005. Nr 35. 11 lutego.

³⁷ AAN. Zespół 2342. Narodowe Centrum Kultury w Warszawie, 2002–2005. Sygn 2. Rada Programowa Narodowego Centrum Kultury. Ark. 34.

³⁸ Ibid. Ark. 39.

³⁹ Zarządzenie Nr 7 Ministra Kultury z dnia 5 maja 2006 r. w sprawie połączenia Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej Instytutu Adama Mickiewicza i Narodowego Centrum Kultury. *Dziennik Urzędowy*. Nr 2. 2005. 31 maja. URL: http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/index7568.pdf (дата звернення: 15.11.2019); Національний центр культури був ліквідований на неповний рік. Уже 15 березня 2006 р., після парламентських виборів і формування консервативного уряду Казімежа Марцінкевіча, новий міністр культури і національної спадщини Казімеж Уяздовський відновив діяльність інституції культури: Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 marca 2006 r. w sprawie nadania statutu państwowej instytucji kultury Narodowemu Centrum Kultury. *Dziennik*

Інститут Адама Міцкевича – до 2005 р. повна назва Центр міжнародної культурної співпраці «Інститут Адама Міцкевича» – був утворений в лютому 2000 р. як результат Порозуміння між міністром культури і мистецтв Анджеєм Закшевським (Andrzej Zakrzewski) і міністром закордонних справ Броніславом Геремеком, підписаного 6 жовтня 1999 р. у вигляді Листа намірів. Документ окреслював співпрацю обох відомств в галузі промоції культури через формування закордонної культурної політики держави, обмін інформацією, творення бази даних польської культури, підтримку закордонних осередків полоністики, середовищ дослідників польської мови і культури⁴⁰. Утворений ІАМ також ставав «інституційним запліччям» для Польських інститутів за кордоном, які, разом з культурними аташе при посольствах, були в підпорядкуванні Міністерству закордонних справ РП⁴¹. Від часу утворення і до 2005 р. директорами інституції були Даміан Кальбарчик (Damian Kalbarczyk), Ришард Жолтанецькі (Ryszard Żoltaniecki), Томаш Тлущкевіч (Tomasz Tłuczkiwicz), Ришард Кубяк (Ryszard Kubiak).

До його завдань входила «організація і координація популяризації польської спадщини і польської мови; пошук позабюджетних ресурсів для реалізації завдань»⁴². Після смерті міністра А. Закшевського, його наступник, уже міністр культури і національної спадщини К. Уяздовський додав до завдань ІАМ «популяризацію знань про польську культуру і її історію через співробітництво з найважливішими закордонними культурними центрами, культурними центрами поляків, що проживають за кордоном; підготовка проектів і промоційних матеріалів для закордонних представництв Міністерства закордонних справ, особливо Польських інститутів, консульств, аташе з питань культури в інших представництвах»⁴³.

ІАМ розпочав реалізацію низки проектів, що були спрямовані на підтримку постійної присутності польської мови, культури, історії в світі, а також реалізовував комплексні популяризаторські проекти поручені Міністерством культури і національної спадщини, Міністерством закордонних справ, канцелярією Президента РП. У звіті за діяльність у 2004 р. зазначено: «Важливими партнерами Інституту є польські та закордонні інституції культури, закордонні представництва Міністерства закордонних справ, центри університетської полоністики, середовища перекладачів, а також культурні осередки поляків, які проживають за кордоном»⁴⁴.

Urzędowy. Nr 2. 2006. 31 marca. URL: http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/index3e20.pdf (дата звернення: 17.11.2019).

⁴⁰ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 16 Informacje o działalności. Informacje o Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej – «Instytucie Adama Mickiewicza» 2001–2002. Ark. 1–2.

⁴¹ Powołano Instytut Adama Mickiewicza. *Puls Biznesu*. 2004. Nr 237. 7 grudnia. S. 7.

⁴² AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 3 Podstawy prawne działalności. Zarządzenia Ministra Kultury w sprawie utworzenia Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej – «Instytut Adama Mickiewicza». Ark. 1.

⁴³ Ibid. Ark. 11.

⁴⁴ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 13. Roczne plany i sprawozdania. Sprawozdanie z działalności za rok 2004. Ark. 2.

2001 р. ІАМ розпочав реалізацію проекту «Ближче Польщі», метою якого була дистрибуція польської преси, літератури, музики, фільму за кордон до «популяризаторів польської культури», тобто вчителів польської мови, перекладачів, наукових і урядових інституцій⁴⁵. Так, 2003 р. ІАМ кожного місяця вислав пресу до 1000 адресатів із 60 країн, разом 17 234 часописи⁴⁶. Іншим видом діяльності були студійні візити закордонних журналістів до Польщі, стажі і практики та ін.

Маючи на меті формування позитивного візерунку Польщі у світі, ІАМ реалізовував також закордонні популяризаторські проекти під назвою «Рік Польщі», які через театральні вистави, концерти, фільмові покази, книжкові презентації формували образ Польщі як «сучасної, відкритої країни з багатою культурою». Відтак були проведені заходи «Рік Польщі» в Іспанії, Франції, Австрії, Швеції.

Інститут Адама Міцкевича курував проведення Року Польщі в Україні; програмним директором проекту «Рік Польщі в Україні» призначено Барбару Вехно (Barbara Wiechno), керівника програмного відділу Інституту Адама Міцкевича⁴⁷. В підготовці до Року Польщі в Україні участь брали члени консультативного комітету Оля Гнатюк, Богуміла Бердиховська, Урсула Дорошевська (Urszula Doroszevska), Єжи Онух (Jerzy Onuch). Спеціальним представником міністра закордонних справ РП був Мирослав Чех (Mirosław Czech)⁴⁸. Напередодні відкриття Року Польщі в Україні 14–20 березня 2004 р. зі студійним візитом Польщу відвідали українські журналісти та оператори з телеканалів ICTV, УТ-1, 1+1, радіостанцій «Ера FM», державного радіо, видань «Високий Замок», «Україна молода», Радіо Свобода, регіональних газет⁴⁹. На кошти і під опікою ІАМ проведено ряд зустрічей з польськими політиками, громадськими та культурними діячами, записано інтерв'ю та репортажі з представниками різних галузей мистецтва та культури⁵⁰.

У рамках року Польщі в Україні, який тривав від березня 2004 до березня 2005 р., було відкрито також місця пам'яті, пов'язані з польською культурою, – 3 вересня 2005 р. за участю міністра культури РП Вальдемара Домбровського було відкрито пам'ятник Адамові Міцкевичу в Одесі як подарунок міста для поляків і Польщі. До

⁴⁵ AAN. Zespół. 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 12 Roczne plany i sprawozdania. Sprawozdanie z działalności za rok 2003. Ark. 24.

⁴⁶ Ibid. Ark. 24.

⁴⁷ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 8. Zbiór wewnętrznych aktów prawnych. Zarządzenia Dyrektora 2001–2005. Ark. 77.

⁴⁸ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 12. Roczne plany i sprawozdania... Ark. 55.

⁴⁹ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 40. Relacje z wyjazdów i spotkań. Wizyty gości zagranicznych w Polsce – programy, relacje, opinie. Ark. 348–352.

⁵⁰ AAN. Zespół. 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 32. Współpraca z Ministerstwem Kultury. Korespondencja. 2005. Ark. 82–84.

речі, автором проекту пам'ятника був український скульптор Олександр Князюк, який в травні 2005 р. відбув тижневий студійний тур в Польщі за підтримки ІАМ.

20 вересня р. В. Домбровський як голова Організаційного комітету Року Польщі в Україні урочисто відкрив Музей Юліуша Словацького, розташований в палаці родини Словацьких в Кременці. ІАМ займався організацією монтажу експозиції, транспортом, а проект сценографії розробляла теж польська музеєзнавець⁵¹. На реалізацію року Польщі в Україні було передбачено 2,4 млн злотих⁵².

Отже, аналіз діяльності трьох польських інституцій культури у 2001–2005 роках засвідчує, що в період перебування при владі польських посткомуністичних партій на чолі з СДЛ, культурна політика Міністерства культури перебувала в процесі протиборства двох стратегій і тактик. Сучасний польський філософ Збігнєв Міколейко (Zbigniew Mikołajko) вважав, що між собою зішлись два бачення політики пам'яті: «Одне надає ваги закоріненою, ідентичності, вірі, предкам і шукає єдності на цій платформі. Друге шукає єдності на основі переконання, що треба бути відкритим, освіченим, поляком і європейцем»⁵³. Повернення посткомуністів до влади для польських консерваторів та лібералів, які були спадкоємцями опозиційного руху «Солідарність», стало часом формування засад нової історичної політики, сформованої на широкому культурному переказі, популяризації польської культури та історії за кордоном. Разом з тим, аналіз джерельних документів (проектів культурних заходів, нормативних актів, статутів, стенограм засідання колегіумів, робочих груп та ін.) засвідчує, що в публічному просторі майже відсутньою була термінологія історичної політики, що змінилося після виборів 2005 р. і формування консервативного уряду.

REFERENCES

Berdychowska, B. (2000). Wokół tego, co dzieli. Najnowsza historia polsko-ukraińska na łamach polskiej prasy. In P. Kosiewski & G. Motyka (Eds.), *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku* (ss. 198-205). Kraków: Universitas [in Polish].

Mikołajko, Z., Kowalska, D. (2018). Polacy zawsze byli podzieleni. In D. Kowalska (Comp.) *Czas dobrej zmiany. Jak rodzi się rewolucja*. (ss. 163-191). Warszawa: Melanż [in Polish].

Berdychowska, B. (2003). Wołyń – wspólna refleksja nad przeszłością, czy samotne rozpamiętywanie o krzywdzie? *Biuletyn Ukrainoznawczy*, 9, 98-103 [in Polish].

⁵¹ AAN. Zespół 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 13. Roczne plany i sprawozdania... Ark. 31.

⁵² AAN. Zespół. 2596. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza» 1990–2005. Sygn 31. Współpraca z Ministerstwem Kultury. Korespondencja. Tom II. Ark. 87.

⁵³ Mikołajko, Z., Kowalska, D. Polacy zawsze byli podzieleni. *Czas dobrej zmiany. Jak rodzi się rewolucja*. Warszawa: Melanż, 2018. S. 177.

Berdychowska, B., Wujec, H. (2002, Lipiec 6-7). Nie opuszczajmy rąk. *Rzeczpospolita*, 156 [in Polish].

Berdykhovska, B. (2005). Ukraina v zhytti Yezhy Gedroitsia ta na shpaltakh paryzkoi «Kultury». In B. Berdykhovska (Comp.), *Prostir svobody. Ukraina na shpaltakh paryzkoi «Kultury»* (ss. 9-32). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Cieślak, J. (2005, Luty 2). Nowy Instytut Adama Mickiewicza. *Rzeczpospolita*, 27 [in Polish].

Dziennik Urzędowy. (2005). Nr 2. 31 maja. URL: http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/index7568.pdf [in Polish].

Dziennik Urzędowy. (2006). Nr 2. 31 marca. URL: http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/index3e20.pdf [in Polish].

Dziennik Ustaw. (1999). Nr 91. Poz. 1014 [in Polish].

Dziennik Ustaw. (2001). Nr 122. Poz. 1329 [in Polish].

Dziennik Ustaw. (2005). Nr 220. Poz. 1885 [in Polish].

Kunert, A. K. (Comp.). (2001). *Polacy–Żydzi 1939–1945: wybór źródeł. Polen–Juden: Quellenauswahl* Warszawa: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa [in Polish].

List w obronie IAM (2005, Luty 8). *Rzeczpospolita*, 32.

Mickiewicz mniej ważny. (2005, Luty 12). *Polityka*, 6 [in Polish].

Minister łączy Instytucje. (2005, Luty 2). *Gazeta Wyborcza*, 27 [in Polish].

Narodowe Centrum Kultury. URL: <https://nck.pl/dotacje-i-stypendia/stypendia/programy/gaude-polonia/dokumenty> [in Polish].

Obrona Instytutu Mickiewicza (2005, Luty 8). *Gazeta Wyborcza*, 32.

Ogłoszenie Ministra Kultury. (2005, Luty 2). *Gazeta Wyborcza*, 27 [in Polish].

Pawłowski, R. (2005, Luty 9). Jaki będzie Instytut Mickiewicza. *Gazeta Wyborcza*, 33 [in Polish].

Pawowski, R. (2005, Luty 11). Jak znaleźć Zimmermana. *Gazeta Wyborcza*, 35 [in Polish].

Powołano Instytut Adama Mickiewicza (2004, Grudzień 7). *Puls Biznesu*, 237 [in Polish].

Ujazdowski, K. M., Kostro, R. (2015) Odzyskać pamięć. In Ujazdowski, K. M., *Polityka ambitna* (ss. 222-223). Warszawa: Ośrodek Myśli Politycznej [in Polish].

Liubomyr Khakhula. Polish Cultural Policy in 2001–2005

The article describes the basic principles of Polish cultural policy during the post-communist governments (2001–2005) in the context of the activities of the National Heritage Institute, the National Center for Culture and the Center for International Cultural Cooperation «Institute of Adam Mickiewicz» established by the Ministry of Culture and National Heritage of Poland. Special attention is given to the organizational and project activities of the institutions, their dependence on changing political vectors, and their role in promoting Polish history and culture abroad.

Formed in the late XXth century the conservative principles of representation of the Polish national heritage, based on the tradition, identity, reproduction of national models, were partially transformed during the run of power of the Polish post-communist governments led by the Democratic Left Alliance party in 2001–2005. The return of the

post-communists to power for the Polish conservatives and liberals, who were considered the heirs of the opposition «Solidarity» movement, was a time of forming the foundations of a «new historical policy» based on a broad national narration and necessity of promoting Polish exclusive culture and history abroad. Activities, within the Ministry of Culture, of institutions responsible for promoting polish culture, in particular through organizing the «Year in Poland», Scholarship Program for artists and translators «Gaude Polonia», and exhibition activities, marked the birth of new qualities of promotion of Poland abroad. The accession of the Republic of Poland to the European Union, integration into the pan-European cultural market was also reflected in the formation of a new cultural product and the attempts to become involved in European financial programs aimed at culture. The implementation of the «new historical policy», especially after the 2005 elections and the coming to power of the conservative Law and Justice party, became a partly counterpart of such activity.

Keywords: Republic of Poland, cultural policy, institution of culture, Institute of National Heritage, National Center for Culture, Center for International Cultural Cooperation «Adam Mickiewicz Institute».